

Forholdene i Søndbjerg-Odby sogne i tidligere tider

Af A. GADEGAARD

Samtlige gårde og huse med undtagelse af Helliis var beboet af fæstere. Gårdene ejedes alle af godsejere eller præster. En del af dem hørte under Hindsels, men de fleste ejedes af godsejere syd for Limfjorden. F. eks.

Vejbjerggård, Tvis Kloster og Rydhave ved Vinderup, og i begyndelsen af 1700-tallet var sognets præst Christen Hee ejer af 15-20 af sognenes gårde og huse. I 1700-tallet var der som regel mange tjenestefolk på gårdene, og mange af dem var i 30-40 års alderen. Det var slet ikke ualmindeligt at en husmand havde en karl og en tjenestepige på 40 år.

Ifølge kgl. forordning af 25. juni 1735 blev det pålagt amtmændene at indsende beretning om forholdene, såvel økonomiske som avls mæssige, i de forskellige egne af landet, for Thisted Amts vedkommende ved herredsfoged P. Winter, Villerup, der bl. a. meddeler, at der ikke findes skove, men en del heder, hvor beboerne kan bjerge lidt fladtørve og lyng. Jorden består af sort agerland, kold og våd, leragtig eller sandagtig og stenet efter beliggenheden. Derudover intet undtagen i Hvidbjerg og Odby sogne, hvor der for kort tid siden er fundet hvidler, som 3-4 formuende med stort arbejde og bekostning lader opgrave til at gøde deres udmarker med. Jordens afgrøde består af trede slags korn: rug, byg og havre. Kun ganske lidt høvling, thi bårhø kan ikke avles, fordi indmarken bruges til kornavl, alsædjord, og på udmarkerne vokser kun lidt græs, hvorpå kvæg og får græsses. De få stude, der findes, sælges til sæde- og præstegårde, og nogle føres til Holstebro marked. Af får sælges ingen såsom beboerne ikke har flere, end de selv kan behøve, thi smitsom sygdom tager dem ofte bort. Svin sælges, når købere fra Ribe hidkommer, og koster da 6-8-12 mark stykket imod rede penges betaling. Smør, ost, æg og flæsk bruges hjemme, kun lidt sælges til Thisted og Aalborg købmænd. En lispund smør koster 3½-4 mark, lidt mindre for flæsk. Uld forarbejdes i bøndemes egne huse til vadmel, strømpær og nathuer. Ål fanges ved Thyholm. I andre beretninger fra søndersognene berettes, at der ikke fanges fisk i fjorden, men der har nok også på den tid været skatteproblemer - hvordan skulle man ellers kunne føre tonsvis af ål fra Thyholm og syd på til Skanderborg, Horsens og videre sydpå på? I året 1733 var der misvækst, og bønderne måtte slagte deres dyr eller sælge dem til en meget ringe pris. Folkerighed til at dyrke landet er her ingen mangel på, hedder det videre, men på dygtige. Årsag til uduelighed foregives at skyldes Landmilitisen. De unge over sig mere til soldaterlevned end til at fatte flid til bondearbejde. Når en del af dem kommer hjem, vil de hellere være ved drik og dobbel end arbejde for bonden og lægge sig efter de rette og fornødne videnskaber til landvæsenet, ja endog anledige de yngre bondedrenge til det samme, så man ikke finde en bondesøn eller ledig hyrdedreng, som ikke skal have sin tobaksdåse og pipe og røgtobak, førend de kan fortjene føde og klæder.

Om skoleforholdene hedder det 1735: I Søndbjerg sogn og by er et hus, som vel kaldes et skolehus, opbygget af

kirkens penge, hvor degnen kunne bo, siden ingen anden husværelse findes hos ham eller nogen slags degnebolig uden samme. Mens som bemeldte hus ingen slags tillæg af jord eller ejendom har, alene bygt på kirkens fortoft, har såvel nuværende som forrige degn, der med husholdning ej kunne nære sig i sådant jordløst hus, da degneindkomsten er så ringe, måttet leje hus bort til andre for, hvad de kunne, og igen fæstet hos proprietæren en gårdpart eller hus for at have lidet sæd og underholdning og føde til en ko.

Den daværende degn var Knud Hee, søn af den tidligere sognepræst Christen Hee og broder til den efterfølgende præstekone Anne Mariche Hee (gift med Erik Hvass) samt broder til prof. phil. og math. Kristen Hee. Ved bispevisitasen 1743 lå Knud Hee syg af "sprinkler". Præsten (hans svoger) erklærede ved denne lejlighed at kunne være fornøjet med ham. Det kneb åbenbart mere med sognefolkene, der i 1747 lå i proces med ham og holdt deres børn borte fra skolen, men sagen blev dog inden årets udgang i det gode afgjort og skolen kom i skik. Knud Hee omtales som fattig og svarede kun halv kopskat. Som nævnt måtte han leje sit hus ud til andre og fæste en gårdpart. Ved Erik Hvass' død i 1743 kom enken i besiddelse af en mængde jordegods, og det kom også degnen til gode. Hun solgte en halvgård i Serup til ham, htk. 2-4-1-1½. Den anden halvgård solgte Ellen Marie Jensdatter, enke efter Lars Nielsen, Hvidbjerggård, til degnen i 1751, samme 2-4-1-1½, købesum 99 rdl. Han var nu i høj grad kommet til kræfter, hvilket ses af, da han tre år senere pantsatte gården med inventar: 5 gode bæster, 5 køer, 2 beslagne vogne, 2 andre vogne, 2 nye plove, 2 nye harver og andet tilstrækkeligt gårdsredskab. 2 skikkelige senge med klæder, 1 bilæggerovn, 1 god chatol-dragkiste, 1 stort blått skab, borde, stole, tin, kobber og 1 brændevinskedel med alt tilbehør, som alt var ubehæftet. Desuden bygninger, lade og stald. Samme sted var særskilt opført et nyt rålingshus af 12 fag med dertil indrettet have. Gården var god i mark og en af de bedste i sognet med høbjerring, kær og ildebrand samt fiskeri. 27. 4. 1761 solgte han hele gården til Chr. Staunstrup, der på dette tidspunkt også havde købt Helliis. Han var en af de første og store selvejerbønder sammen med Chr. Knudsen fra Venø, der også købte flere gårde i sognene. Menigheden fik i 1743 det skudsmål af sognepræst Erik Hvass, at de flittigen hørte Guds ord og levede derefter. Også hans efterfølger Peder Wilse roser i 1754 sine tilhørere, men klagede dog over en del banden og sværgeren samt sabattens overtædelse.

Grove forargelser fandtes ikke. Dette sidste er ikke helt i overensstemmelse med herredsfogdens mening, idet han i 1751 anklagede fire navngivne mænd i Odby og Uglev for ulovlig brændevinsbrænderi og for, at de ej alene en nat mellem søndag og mandag havde været forsamlet til drik og spil hos Anders Jensen i Uglev, men hele mandagen

igennem, Gud til fortøjelse, næsten til forargelse og kongens lov modbrydelig. Nu skal det siges, at brændevinsbrænderi fandt sted i ethvert hjem, og at også både degnen og præsten var anklaget og dømt til trods for, at præsten hævdede at have tilintetgjort alle redskaber dertil, men hjemmebrygget øl og brændevin hørte dengang til dagens kost og vi kan forestille os, at hele familien med tjenestefolk og eventuelt nogle naboer i vinteraftenerne sad samlede omkring det lange bord og hyggede sig over et krus øl, mens den ene efter den anden fortalte spøgelseshistorier eller om varsler, de havde set eller oplevet. Eller måske har man siddet i rundkreds i stuen

foran bilæggerovnen, hvor mændene har snoet sime af halm til kurve og løb, og kvinderne har kartet og spundet uld til dagligt tøj - også vævning var meget almindelig, ja så almindelig, at der foregik en større eksport af vævede varer fra Styvlbæk ved Borregaard til Aalborg. Det er endda omtalt, at da eksporten delvis ophørte, gik flere Aalborg -købmænd fallit. Inden aftenens afslutning har man antagelig læst et stykke af bibelen, for selv om det var rationalismens tidsalder, havde man stor ærbødighed for denne bog.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy, Mors og Vester Hanherred 1975, side 70-73).